

سیاه‌وسفید‌های

دیدهنشده از زندگی

گزیده‌ای از عکس‌های مختلف دوره قاجار که از آلبوم کاخ گلستان به بیرون درز کرده است و تا حدی می‌تواند روایتگر سبک زندگی آن دوران باشد

ZENDEGI - SALAM

ضمیمه روزنامه خراسان رضوی

یک شنبه • ۳ تیر ۱۴۰۳

۱۶ ذی الحجه ۱۴۴۵ • ۲۳ ژوئن ۲۰۲۴

شماره ۲۱۵۲۰

۲۷۳۹

یک خانواده عیال‌وار!

چهره‌ها و پوشش‌های این عکس و همین‌طور خانوادگی بودن آن، دلیل گنجاندن این عکس در گزارش ما بود. نگاه هر کدام از افراد حاضر به دور بین متفاوت است. البته این تفاوت در پوشش آن‌ها نیز واقعا به چشم می‌آید. کلاه در دوره قاجار بسیار پراهمیت بود و یکی از اکسسوری‌های الزامی! همان‌طور که در تصویر می‌بینید کلاه پدر خانواده با فرزندان فرق‌هایی دارد. در تاریخ آمده زنان در دوران قاجار شلیته (یک نوع دامن پرچین) به تن می‌کردند و برای بیرون رفتن از خانه چادری می‌پوشیدند که معمولا از پارچه‌های پشمی و ابریشمی به رنگ‌های مشکی، آبی تیره و لاجوردی دوخته می‌شد.

اكرم انتصارى | روزنامه‌نگار

پرونده

همه چیز از یک لینک با منبعی ناشناس در گوگل درایو شروع شد. این لینک ۷۴ فایل مختلف داشت که هر کدام یک آلبوم جداگانه و در کل روایتگر ۳۲۰۰ عکس دیده‌نشده از عصر قاجار بود. عکس‌ها سیاه و سفیدند و دیدن آن حتی برای مردم معمولی هم جذاب به نظر می‌رسد. هر چند که همین عکس‌ها برای تاریخ‌دان‌ها و تاریخ‌خوان‌ها حکم یک کتاب نخوانده را دارد و با بررسی آن می‌توانند نکته‌های زیادی را درباره قاجار که یکی از پرمناقشه‌ترین دوره‌های تاریخ ایران است، کشف کنند. این دوره در ایران تقریبا برابر با قرن نوزدهم میلادی است و تا دو دهه ابتدایی قرن بیستم را هم پوشش می‌دهد. عصری که در بقیه دنیا خودش را با پیشرفت‌های بزرگ نشان می‌دهد. آن روزها فراوانی دور بین مثل امروز نبود و طبیعی است که خیلی از این عکس‌ها روایتگر زندگی شاه و مقام‌های دربار است اما در بین آن‌ها، عکس‌هایی پیدا می‌شود که نشان‌دهنده سبک زندگی مردم و آن چیزی است که بر مردم آن دوره می‌گذرد. شاید در نگاه اول وقتی چشم‌تان به این عکس‌ها بیفتد تفاوت‌ها غافلگیرتان کند به‌خصوص که فاصله این عکس‌ها شاید تنها ۹۹ سال با امروز باشد. اما با آن‌ها می‌توان اهمیت پیشرفت و همگام‌شدن با دنیا را فهمید و این بر همه عرصه‌های زندگی مانند سلامت و بهداشت، فناوری، وضعیت اجتماعی و ... تاثیر گذار است.

چالش‌های کوتاه قامتان در کاخ گلستان

این، یکی دیگر از عکس‌های درز کرده از کاخ گلستان بود و روایتگر اختلافات ژنتیکی زیادی که به خاطر سبک زندگی، فرهنگ و نبود علم پزشکی در ست و دقیق به سر مردم می‌آمد. آن هم در روزگاری که هنوز فرهنگ برخورد با این‌طور اختلافات در جامعه تعریف نشده بود و حتی هنوز نگاه به افراد کوتاه قامت و چالش‌هایشان آن‌طور که باید، نبود. از دواج‌های فامیلی در کنار تالاسمی ماژور در آن دوره یکی از اصلی‌ترین دلایل بروز این اختلال در افراد بوده است. البته این عکس تازه نیست و قبلا هم تحت عنوان «کوتوله‌های دربار» منتشر شده بود. به همین دلیل است که پزشکان و متخصصان در سال‌های گذشته مخالف سرسخت حذف غربالگری هستند. آن‌ها نمی‌خواهند شاهد تکرار این تصویر باشند.

شاید اولین عکس از دماوند...

شاید این اولین عکس از قله باشکوه دماوند باشد. قله‌ای که در گذر روزگار ان همچنان استوار در پایتخت ایران خودنمایی می‌کند و ملک الشعرا بهار در وصفش می‌سراید: «ای دیو سپید پای در بند / ای گنبد گیتی ای دماوند / از سیم به سر، یکی کله خود / ز آهن به میان یکی کمر بند / تا چشم بشر نبیندت روی / بنهفته به ابر چهر دلیند / ...» نکته جالب دیگر در باره دماوند این است که در همان سال‌ها هم، کسانی بوده‌اند که به فکر فتح دماوند باشند. برای مثال در میان یکی از عکس‌هایی که در مورد ایران و ایرانی‌ها در اواخر دوره قاجار در آوریل ۱۹۲۱ در مجله نشنال ژئوگرافیک به چاپ رسیده است، تصویری از کسانی ثبت شده است که توانستند خودشان را به قله دماوند برسانند.

کشمش پاک‌کن‌ها برای صادرات!

در آن روزگار صادرات کشمش یکی از پررونق‌ترین فعالیت‌های تجاری بازرگان‌ها به حساب می‌آمد. این عکس هم که در شهرستان مراغه گرفته شده است، پاک کردن و بسته‌بندی کشمش‌هایی را نشان می‌دهد که قرار است توسط تاجران ارمنی به آن طرف مرزهای ایران برسد. البته کشمش در آن دوره در مطبخ خانه‌های ایرانی هم کاربرد داشته است. برای مثال وقتی مردم در اعیاد پلو می‌پختند، مواد گوناگونی مانند زرشک، خرما، سبزی‌های معطر و کشمش را به آن اضافه می‌کردند تا به صورت یک غذای مستقل و بدون نیاز به خورش پخته شود. البته این غذا برای بیمارانی هم استفاده می‌شد که دوره نقاهت را طی می‌کردند و به غذایی سبک که هضم آسانی داشته باشد، نیاز داشتند.

کوچه زغالی‌ها در شمیران

در روزگاری که زیاد دور هم نیست، خبری از گاز شهری و بخاری‌های نفتی نبود و ساکنان آبادی‌های شمال تهران خانه‌های خود را در زمستان پر پر فرفر شمیران با استفاده از زغال گرم می‌کردند. در همان دوره، کوچه‌ای نزدیک امام‌زاده صالح به کوچه زغالی‌ها معروف شد که در آن راسته چند مغازه زغال‌فروشی، زغال‌مردم را تامین می‌کردند. بازار زغال‌فروشی‌های کوچه تادهه ۷۰ و حتی وقتی که خیلی‌ها بخاری نفتی داشتند هم به‌راه بود. اما همین که گاز شهری به شمیران آمد، بساط زغال‌فروشی‌ها هم به تدریج جمع شد. اکنون نام کوچه زغالی‌ها تغییر کرده اما موسفیدان شمیران که آن‌روزها را خوب به خاطر دارند، هنوز گاهی این کوچه قدیمی را کوچه زغالی‌ها می‌نامند. این کوچه الان به کوچه «شهید بهمن محمودی» تغییر نام داده است. این عکس همان کوچه در دوره قاجار است.

وقتی قلیان‌سازی کسب‌وکار بود

یکی از پای ثابت‌های تصاویر موجود از دوره قاجار، قلیان است. در آن دوره کشیدن قلیان فقط مختص قهوه‌خانه یا اندرونی خانه نبود بلکه در اماکن عمومی و خصوصی راحت می‌شد رد پای قلیان را دید. مردم در کاروانسراها، شکارگاه‌ها، تفریح‌گاه‌ها، حجره‌ها و حتی حمام‌ها قلیان می‌کشیدند و چای و قهوه می‌نوشیدند. در بعضی موارد بازارهای و حجره‌دارها با قلیان از مشتری خود پذیرایی می‌کردند. البته قلیان اشراف و اعیان به اصطلاح لاکچری‌تر از مردم معمولی بود و ظریف‌کاری‌های روی سر قلیان و استفاده از جواهرات و سنگ‌های قیمتی طبقه اجتماعی آن فرد را نشان می‌داد. این تصویر هم یک دکان قلیان‌سازی در شهر قم است که با توجه به توضیحاتی که دادیم می‌شود آن را یکی از کسب‌وکارهای پررونق آن دوران به حساب آورد.

زیارت قبور

زیارت اهل قبور همیشه مورد توجه ایرانی‌ها بوده است چه زمانی که وسیله‌ای برای رفت‌وآمد داشته‌اند و چه زمانی که با اسب و الاغ و قاطر از این شهر به آن شهر می‌رفتند. این تصویر حرم حضرت معصومه (س) و آرامگاهی در کنار آن حرم است و در آن می‌توانید تفاوت سنگ قبرها، شکل ظاهری حرم و مردم و شمایل کلی آن منطقه را با امروز بسنجید.

حسین قلی، مطلب خان و بقیه‌ر فقا!

در بین عکس‌هایی که از کاخ گلستان به بیرون درز کرده‌اند، یک گروه موسیقی چند بار تکرار شده‌اند. به نظر می‌رسد در این عکس یکی از اعضای این گروه موسیقی، خواننده باشد و بقیه نوازنده تار و سنتور و تنبک. البته زیر عکس تنها نام چهار نفر آورده شده: حبیب‌ا...، حسین قلی و میرزا عبد...، فرزند مرحوم علی اکبر و مطلب خان پسر محمدصادق خان رئیس که کمانچه‌نواز معروف دربار هم بود. دوره قاجار به با ورود دوربین عکاسی و صفحه گرامافون به ایران همزمان شد. حتی گفته می‌شود بعد از تأسیس دارالفنون توسط امیرکبیر «شعبه موزیک نظام» به این مدرسه اضافه شد که مخصوص موسیقی نظامی بود.

«آش بیلاقی» یکی از آش‌های معروف و مورد توجه ناصرالدین شاه قاجار بود. این آش اواخر فصل گرمادر کاخ بیلاقی و معمولادر کاخ شهرستانک پخته می‌شد. آش بیلاقی ترکیبی از انواع و اقسام میوه، سبزی و خشکبار مانند برنج، نخود، لوبیا، گندم، مغز بادام، مغز پسته، برگ چغندر، سیر، تره، ترخون، مرزه، بادمجان، کدو، هویج، زردآلو، آلو بخارا، برگه قیسی و ... بود که روی حدود ۳۰ اجاق پخته می‌شد. در این عکس هم افراد حاضر در حال آماده کردن کدو و بادمجان‌های آش بیلاقی هستند. گفته می‌شود از این آش برای رجال سیاسی کشور فرستاده می‌شد و آن‌ها باید کاسه را پر از سکه می‌کردند و برمی‌گرداندند. کسانی که اهمیت بیشتری داشتند کاسه‌شان بزرگ‌تر

و پرروغن‌تر بود تا کاسه را پرسکه‌تر کنند و اگر این کار را نمی‌کردند، سرنوشت بدی در انتظارشان بود. گفته می‌شود ضرب‌المثل «برایت آشی بیزم که یک وجب روغن رویش باشد» از همین رسم آمده است.